

Ewa Czaplicka*

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie (Polska)

Ewelina M. Mączka**

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie (Polska)

Katarzyna Parzych-Blakiewicz***

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie (Polska)

O KARDYNALE STANISŁAWIE HOZJUSZU (1504–1579) – JAKO TEOLOGU, HUMANIŚCIE, DYPLOMACIE I KANDYDACIE NA OŁTARZE

Kardynał Stanisław Hozjusz urodził się w Krakowie w 1504 roku w rodzinie pochodzenia pruskiego. Studiował w Krakowie, a później we Włoszech (Padwa, Bolonia). W 1549 został mianowany biskupem chełmińskim, a w 1551 warmińskim. W 1561 roku papież Pius IV mianował go kardynałem. Kardynał Stanisław Hozjusz zmarł w 1579 roku w Capranica koło Rzymu. Jest pochowany w bazylice Najświętszej Maryi Panny na Zatybrzu w Rzymie – Santa Maria in Trastevere.

Kardynał Hozjusz zasłynął jako obrońca katolicyzmu w dobie reformacji. Odegrał kluczową rolę na Soborze Trydenckim – jednym z najważniejszych wydarzeń kontrreformacyjnych. Kardynał współtworzył i umacniał Unię Lubelską (1569) od strony kościelnej, stojąc na straży jedności religijnej Rzeczypospolitej. Przyczynił się do sprowadzenia jezuitów do Polski (1564), co miało ogromne znaczenie dla rozwoju szkolnictwa katolickiego. Był jednym z głównych dyplomatów papieskich, reprezentował Rzym m.in. w Wiedniu i w Niemczech, działał też we Włoszech. Był jednym z najwybitniejszych biskupów warmińskich i odegrał ogromną rolę w dziejach regionu. Umocnił on

* Adres: dr Ewa Czaplicka; ewa.czaplicka@uwm.edu.pl; ORCID: 0000-0001-8777-4946.

** Adres: dr Ewelina M. Mączka; ewelina.maczka@uwm.edu.pl; ORCID: 0000-0001-9574-443X.

*** Adres: dr hab. Katarzyna Parzych-Blakiewicz, prof. UWM; kaparz@uwm.edu.pl; ORCID: 0000-0002-7965-9064.

pozycję Warmii jako bastionu katolicyzmu w północnej Europie, zapewnił rozwój szkolnictwa i kultury w Braniewie, a także bronił jej niezależności politycznej.

Kardynał Stanisław Hozjusz jest kandydatem na ołtarze. Inicjatywa wszczęcia procesu beatyfikacyjnego została zgłoszona na Konferencji Episkopatu Polski przez biskupa podlaskiego Henryka Przeździeckiego w roku 1923. W roku 1925 Episkopat formalnie podjął decyzję o rozpoczęciu tego procesu. Prowadzenie procesu zostało powierzone biskupowi płockiemu Antoniemu Julianowi Nowowiejskiemu. W 1936 roku diecezja chełmińska przejęła prowadzenie sprawy. Rok później Stolica Apostolska (Kongregacja ds. Obrzędów) wyraziła zgodę na rozpoczęcie procesu informacyjnego w diecezji krakowskiej oraz w Rzymie, z udziałem diecezji chełmińskiej. Powołano więc komisję historyczną do badania pism Hozjusza. W 1939 proces został przerwany w wyniku wybuchu II wojny światowej. Po wojnie, w dniu 16 listopada 1973 r., Stolica Apostolska zgodziła się na kontynuację procesu w diecezji warmińskiej. W 1975 utworzono trybunał beatyfikacyjny. Powołano komisję historyczną. Zbadano pisma Kardynała. Całą dokumentację złożono w rzymskiej Kongregacji Spraw Kanonizacyjnych w roku 1985. Nastąpiła wieloletnia przerwa w kontynuacji procesu. W 2006 roku metropolita warmiński abp Wojciech Ziemia wznowił proces. Został powołany skład trybunału diecezjalnego. Powołano komisję historyczną i teologiczną. W dniu 8 września 2006 r. zakończono dochodzenie na poziomie diecezjalnym, a akta przekazano do Kongregacji Spraw Świętych w Rzymie. Dokumentacja z lat 2006–2007 (około 800 stron) została zapieczętowana i dołączona do wcześniejszych akt rzymskich z 1985 r. Obecnie jest przygotowywane *positio* – czyli szczegółowy dokument przedstawiający życie, cnoty i (ewentualne) cuda Sługi Bożego.

Zasługi Kardynała Stanisława Hozjusza dla Warmii można podzielić na kilka obszarów:

1. W dziedzinie Kościoła i religii

Był gorliwym obrońcą katolicyzmu w dobie reformacji. Jako biskup warmiński (od 1551 r.) podjął szeroką działalność kontrreformacyjną. Sprowadził do Braniewa jezuitów (1565 r.), którzy założyli pierwsze na ziemiach polskich kolegium jezuickie. Było to ważne centrum nauki i ośrodek walki z protestantyzmem. Zorganizował seminarium duchowne w Braniewie (1567 r.), aby kształcić dobrze przygotowanych kapłanów.

2. W dziedzinie kultury i edukacji

Dzięki niemu Braniewo stało się jednym z ważniejszych ośrodków intelektualnych w Polsce. Jego fundacje edukacyjne podniosły poziom kultury i nauki w całej Warmii. Kardynał wspierał rozwój drukarstwa – w Braniewie działała drukarnia jezuicka, która publikowała dzieła teologiczne i polemiczne.

3. W polityce i obronie interesów Warmii

Hozjusz bronił autonomii Warmii jako części Rzeczypospolitej przed próbami przejęcia jej przez Prusy Książęce. Utrzymywał dobre relacje z królami polskimi, dzięki czemu Warmia miała wsparcie w sporach politycznych.

4. W Kościele powszechnym

Z racji wysokiej pozycji dyplomatycznej, jaką miał kard. Hozjusz w Kościele i polityce swojej epoki, diecezja warmińska stała się jednym z filarów katolicyzmu w tej części Europy.

Kardynał Stanisław Hozjusz pozostawił wiele dzieł teologicznych o charakterze doktrynalnym. Ze względu na ich wysoką wartość dla obrony doktryny katolickiej, nazywany był „drugim Augustynem”. Kard. Hozjusz pisał w języku łacińskim¹. Oto wykaz ważniejszych dzieł:

- *Confessio fidei catholicae christiana* (Moguncja 1557) [wersja polskojęzyczna: *Chrześcijańskie wyznanie wiary katolickiej* (Olsztyn 1999), przekład z j. łacińskiego bp Julian Wojtkowski].
- *De expresso Dei verbo* (Kraków 1562) [wersja polskojęzyczna: *Księgi o Jasnym a Szczyrym Słowie Bożym Najjaźniejszymu Książęciu i Panu Zygmuntowi Augustowi Królowi Polskiemu etc. przypisane* (Kraków 1562, 1999), przekład z j. łacińskiego Mirosław Korolko].
- *Dialogus de eo, num calicem laicis et uxores sacerdotibus permitti ac diuina officia vulgari lingua peragi fas sit* (Dylinga 1558) [wersja polskojęzyczna: *Rozmowa o tym: godzi li się laikom kielicha, księżej żon dopuścić, a w kościołach służbę Bożą językiem przyrodzonym sprawować* (Olsztyn 2003), przekład z j. łacińskiego Mirosław Korolko].
- *Confutatio prolegomenon Brentii* (Kolonja 1560) [wersja polskojęzyczna: *Odparcie przedłożeń Brencjusza. O uciśnionym Słowie Bożym* (Olsztyn 2001), przekład z j. łacińskiego bp Julian Wojtkowski].
- *De oppresso Dei verbo* (1560) [wersja polskojęzyczna: *O uciśnionym Słowie Bożym*, przekład z j. łacińskiego bp Julian Wojtkowski (Olsztyn 2001)].
- *Catholici cuiusdam et orthodoxi iudicium et censura de iudicio et censura ministrorum Tigurinorum et Heidelbergensium de dogmate contra adorandam Trinitatem in Polonia nuper sparso* (Kolonja 1565) [wersja polskojęzyczna: *Cenzura albo rozsądek* (Olsztyn 2007), przekład z j. łacińskiego Mirosław Korolko].
- *De actis cum haereticis* (1551–1568) [wersja polskojęzyczna: *O postępowaniu z odłączonymi* (Olsztyn 2009), przekład z j. łacińskiego bp Julian Wojtkowski].

¹ *Opera omnia*, obejmująca starodruki w wersji zdigitalizowanej, jest dostępna online w *Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej* <<https://www.dbc.wroc.pl/dlibra>>. Kilkadziesiąt edycji zdigitalizowanych dzieł Hozjusza jest dostępne online w *Post-Reformation Digital Library* <prdl.org>. Na język polski są przetłumaczone wszystkie dzieła teologiczne autorstwa kard. Hozjusza.

Oprócz dzieł teologicznych, źródła hozjańskie obejmują rozległą korespondencję, która do tej pory nie jest w całości przełożona na język polski oraz poezje.

Studia nad dziełami i innymi pismami kard. Stanisława Hozjusza, czyli badania hozjańskie, są prowadzone w obszarze badań teologicznych, historycznych i literaturoznawczych. Oto wybrana bibliografia przedmiotowa.

Monografie i tomy zbiorowe:

- Franz Hippler, *Der ermländische Bischof und Cardinal Stanislaus Hosius*, Mainz 1854–1855.
- Joseph Lortz, *Kardinal Stanislaus Hosius*, Braunsberg 1931.
- Henryk Damian Wojtyska, *Cardinal Hosius: Legate to the Council of Trent*, Rzym 1967.
- Jadwiga A. Kalinowska, *Stanisław Hozjusz jako humanista (1504–1579). Studium z kultury renesansowej*, Olsztyn 2004.
- Stanisław Achremczyk / Jan Guzowski / Jacek Jezierski (red.), *Kardynał Stanisław Hozjusz (1504–1579). Osoba, myśl, dzieło, czasy, znaczenie*, Olsztyn 2005.
- Stanisław Kozakiewicz, *Stanisława Hozjusza nauka o zbawieniu w Kościele katolickim: rozwój wybranych aspektów eklezjologicznych i soteriologicznych myśli Hozjusza w relacji do osiągnięć teologii współczesnej*, Olsztyn 2013.

Artykuły i studia tematyczne:

- Tadeusz Pawluk, *Niektóre aspekty kontrreformacyjnej postawy Stanisława Hozjusza*, „Studia Warmińskie” t. 7 (1970).
- Alojzy Szorc, *Stanisław Hozjusz a reformacja w Elblągu*, „Studia Warmińskie” t. 7 (1970).
- Jacek Jezierski, *Nauka Stanisława Hozjusza o Słowie Bożym*, „Studia Warmińskie” t. 12–13 (1985–1986).
- Justyna Zaborowska-Musiał, *Mowa kardynała Stanisława Hozjusza ku czci zmarłego Zygmunta II Augusta...*, „Terminus” t. 21/1 (2019).
- Ambrozja J. Kalinowska OSB, *Wyjazd kardynała Stanisława Hozjusza do Rzymu w 1569 roku*, „Studia Warmińskie” t. 18 (1981).
- Jadwiga A. Kalinowska, *Korespondencja Stanisława Hozjusza z Marcinem Kromerem (1537–1579)*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” nr 3 (2012).
- Henryk D. Wojtyska, *Stanisław Hozjusz w oczach swoich współczesnych (1548–1563)*, „Studia Warmińskie” t. 16 (1979).
- Grażyna Jurkowlaniec, *L'immagine della Chiesa nelle stampe di Tomasz Treter dedicate a Stanisław Hozjusz. Contributo polacco alla cultura artistica europea ai tempi della controriforma*, „Atti dell'Accademia Polacca” t. 2 (2011).

- Krzysztof Obremski, *Tomasza Tretera „Theatrum virtutum Divi Stanislai Hosii (rozpoznania)”, „Prace Filologiczne. Literaturoznawstwo” t. 6(9), (2016).*

Poniżej, Czytelnik może zapoznać się ze sprawozdaniem z wydarzenia naukowego poświęconego osobie, dziełu i dziedzictwu Kardynała. Niektóre prelekcje zostały opracowane w formie artykułu naukowego i opublikowane, bądź są w trakcie przygotowań.

* * *

W dniach 6–8 maja 2024 roku na Wydziale Historii Kościoła i Dziedzictwa Kulturowego Papieskiego Uniwersytetu Gregoriańskiego w Rzymie odbyła się Międzynarodowa Konferencja Naukowa *Kardynał Stanisław Hozjusz – teolog, humanista, dyplomata i kandydat na ołtarze*. Wydarzenie to zostało zorganizowane w związku z 25-leciem utworzenia Wydziału Teologii na Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim w Olsztynie, który kontynuuje dziedzictwo Kardynała Stanisława Hozjusza i Towarzystwa Jezusowego w zakresie nauczania teologii na Warmii.

Organizatorami konferencji byli Papieski Uniwersytet Gregoriański oraz Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie. Patronat honorowy nad wydarzeniem objęli: J.E. Adam Kwiatkowski – Ambasador Rzeczypospolitej Polskiej przy Stolicy Apostolskiej, ks. prof. Marek Inglot SJ – Przewodniczący Papieskiego Komitetu Nauk Historycznych, J.E. dr hab. Jerzy Andrzej Przyborski, prof. UWM – Rektor Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie oraz J.E. abp dr Józef Górzyński – Metropolita Warmiński, Wielki Kanclerz Wydziału Teologii UWM.

To międzynarodowe wydarzenie naukowe odbyło się w trybie stacjonarnym. Obrady prowadzono w języku polskim i włoskim, a udział w nich wzięło 29 prelegentów reprezentujących różne ośrodki naukowe z Polski i zagranicy. Konferencja została zainaugurowana uroczystą Mszą Świętą przy grobie Kardynała Stanisława Hozjusza w Bazylice Santa Maria in Trastevere. Liturgii przewodniczył J.E. Abp Metropolita Warmiński dr Józef Górzyński, homilię wygłosił wicerektor Wyższego Seminarium Duchownego *Hosianum* w Olsztynie ks. dr Wojciech Kotowicz. Po Eucharystii złożono kwiaty przy grobie Kardynała.

Otwarcia Międzynarodowej Konferencji Naukowej dokonali: Jego Magnificencja ks. prof. Marek A. Lewis SJ – Rektor Papieskiego Uniwersytetu Gregoriańskiego w Rzymie, Jego Magnificencja dr hab. Jerzy Andrzej Przyborski, prof. UWM – Rektor Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Jego Ekscelecja Arcybiskup dr Józef Górzyński – Metropolita Warmiński i Wielki Kanclerz Wydziału Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Jego Ekscelecja Adam Kwiatkowski – Ambasador Rzeczpospo-

litej Polskiej przy Stolicy Apostolskiej. W skład komitetu naukowo-organizacyjnego konferencji weszli: ks. prof. Marek Inglot SJ, ks. prof. dr hab. Lucjan Świto (Wydział Teologii UWM w Olsztynie), ks. dr hab. Marek Żmudziński, prof. UWM (Wydział Teologii UWM w Olsztynie), dr hab. Katarzyna Parzych-Blakiewicz, prof. UWM (Wydział Teologii UWM w Olsztynie) oraz ks. dr Marcin Sawicki (Archidiecezja Warmińska).

Obrady toczyły się w sześciu sekcjach tematycznych, obejmujących zagadnienia teologiczne, historyczne i filozoficzne. Moderowanie pierwszej sesji plenarnej objął ks. dr Adam Kiełtyk (Wydział Teologiczny Północnych Włoch w Mediolanie), a wśród prelegentów otwierających obrady znalazł się ks. prof. dr hab. Zdzisław Józef Kijas OFMConv. (Papieski Wydział Teologiczny *Seraphicum* w Rzymie; Uniwersytet Jana Pawła II w Krakowie), który w swoim wystąpieniu odniósł się do *Dziejów Kościoła i życia świętych i świętobliwych ludzi*, do których również wpisuje się postać Kardynała Stanisława Hozjusza, nie tylko jako teologa, humanisty czy dyplomaty, ale także kandydata na ołtarze. Zaproponowany oraz przedstawiony temat stanowił wprowadzenie do zagadnienia dotyczącego życia osób świętych, bądź uznawanych za świętobliwych, których losy są ściśle związane z dziejami Kościoła. Choć na przestrzeni wieków świat nawiedzały różnego rodzaju konflikty kulturowe, spory religijne, wojny i ideologie, miały one także wpływ na dzieje Kościoła, ale co istotne przyczyniały się do wzrostu duchowej i moralnej jakości życia wiernych. Drugim prelegentem był ks. dr Robert Danieluk SJ (Papieski Instytut Studiów Kościelnych Rzymie; pracownik Rzymskiego Archiwum Towarzystwa Jezusowego). Wygłosił on referat na temat *Towarzystwa Jezusowego w czasach Kardynała Stanisława Hozjusza*, przybliżając uczestnikom konferencji krótką historię oraz działalność tego zgromadzenia. Kluczową postacią, która dała impuls do założenia Towarzystwa Jezusowego w 1534 roku, był św. Ignacy Loyola. Dzięki licznym zabiegom dyplomatycznym, Kardynał Stanisław Hozjusz sprowadził jezuitów do Polski w 1564 roku. Zasadniczym celem podjętych działań na rzecz pozyskania zakonników na tereny ówczesnej Rzeczypospolitej było wsparcie papieża w realizacji najtrudniejszych zadań oraz w walce z najpoważniejszymi zagrożeniami przed jakimi stanął Kościół w obliczu szerzącego się protestantyzmu. Hozjusz zaś, umieszczając kilku zakonników w Braniewie na Warmii, przyczynił się do założenia pierwszych jezuickich kolegiów i seminarium duchownego.

Pozostając przy tematyce historycznej Warmii, działalności Towarzystwa Jezusowego oraz wpływu Hozjusza na ten region, ks. prof. dr Marek Inglot SJ (Papieski Uniwersytet Gregoriański w Rzymie) w swoim wystąpieniu *Kardynał Stanisław Hozjusz – Jezuici – Katarzynki*, przedstawił rolę Hozjusza oraz wpływ Jezuitów na założenie w 1571 roku w Braniewie żeńskiej wspólnoty życia konsekrowanego – Zgromadzenia św. Katarzyny – ufundowanego przez

Reginę Protmann – dziś błogosławioną Kościoła katolickiego. Prelegent zauważył, że Braniewo i Warmia pozostały katolickie dzięki swemu kardynałowi. Podkreślił również, że zarówno Jezuici, jak i siostry katarzynki, odegrały ważną rolę w życiu religijno-społecznym Warmii. Choć nie zachowały się żadne źródła, jest wielce prawdopodobnym, że głęboka duchowa przemiana Reginy Protmann dokonała się dzięki księżom jezuitom. Swym apostołstwem, pracą wychowawczą i kazaniami mogli oni obudzić w niej ducha gorliwości. Zaś dzięki Towarzystwu Jezusowemu Braniewo, rodzinne miasto założycielki, stało się centrum odnowy katolicyzmu na Warmii. Ks. prof. dr Martin Carbajo Núñez OFM (Uniwersytet San Diego w Kalifornii; Papieski Uniwersytet *Antonianum* w Rzymie; Papieski Uniwersytet *Alfonsianum* w Rzymie) wspólnie z dr hab. Katarzyną Parzych-Blakiewicz, prof. UWM (Wydział Teologii UWM w Olsztynie) ukazali *Przywództwo w Kościele w perspektywie charyzmatu świętości Kardynała Stanisława Hozjusza*. W pierwszej części referatu wskazano na potrzeby w zakresie przywództwa we współczesnym świecie. Omówiono trzy zasadnicze modele przywództwa występującego w społeczeństwie obywatelskim oraz cechy, jakie powinno ono posiadać w Kościele. Druga część prelekcji nawiązywała do ukazania cech przywództwa w odniesieniu do etosu i nauczania sługi Bożego Kardynała Stanisława Hozjusza.

Moderatorem drugiej sesji plenarnej był ks. prof. dr hab. Ryszard Hajduk CSsR (Wydział Teologii UWM w Olsztynie). Obrady rozpoczął wykład o. Gabriela Turkiewicza OFM (Papieski Uniwersytet *Antonianum* w Rzymie). Postawił on zasadnicze pytanie: *Kto może wydawać sądy na temat wiary? Rola biskupów, papieża i soborów powszechnych w myśli Kardynała Stanisława Hozjusza*. Jak słusznie prelegent zauważył, w pismach duchownego dostrzega się wiele polemicznych wątków, a jednym z nich jest wspomniana już kwestia dotycząca wydawania sądów na temat tego, w co należy wierzyć i rozstrzygania spornych kwestii odnośnie do wiary. W opinii kardynała Hozjusza jedynie biskupi, a w szczególności Biskup Rzymu, mogą wydawać sądy na temat wiary, ponieważ obowiązek ten wynika z otrzymanych święceń kapłańskich i sukcesji apostołskiej. Kardynał w swoich pismach zwracał także uwagę na fakt, że szczególnym rodzajem sądu na temat wiary jest sobór powszechny. Zwołanie jego było konieczne, by zgodnie ze Słowem Bożym, tradycją Apostolską i w łączności z papieżem poddać ocenie nowe doktryny i rozstrzygnąć spory dotyczące wiary. Jak zauważył prelegent, w czasach Hozjusza niezwykle istotnym stała się dbałość o czystość wiary, szczególnie gdy protestancka reformacja wstrząsnęła życiem XVI-wiecznego Kościoła. Wówczas reformatorzy starali się przeformułować główne artykuły wiary, wyznaczając nowe granice dla teologii reformacji. Jednym z tematów, w którym uwidocznił się ten wieloaspektowy charakter teologii protestanckiej, była kwestia rozumienia

Eucharystii. Ten *Ofiarniczy aspekt Eucharystii: odpowiedź Kardynała Stanisława Hozjusza i kierunki rozwoju* zaprezentował w swoim wystąpieniu ks. dr Adam Kiełtyk (Wydział Teologiczny Północnych Włoch w Mediolanie). Zasadniczym celem wystąpienia było ukazanie pierwszego aspektu protestanckiej kontestacji i zbadanie w jaki sposób Sobór Trydencki oraz pisma warmińskiego kardynała potwierdziły katolicką doktrynę, że Msza Święta jest rozumiana jako ofiara we właściwym znaczeniu. Dwa kolejne wystąpienia tej sesji miały charakter biblijny. Ks. dr hab. Marek Karczewski, prof. UWM (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie) poruszył zagadnienie *Argumentacji biblijnej w wykładzie Pozdrowienia Anielskiego w Wyznaniu Chrześcijańskiej Wiary Katolickiej Kardynała Stanisława Hozjusza (1551)*. Jak podkreślił w swoim wystąpieniu, dzieło to należy do najważniejszych publikacji katolickich wczesnego okresu reformacji, ponieważ Hozjusz podejmuje w nim ekspozycję podstawowych prawd wiary katolickiej, utrzymaną w tonie polemicznym wobec ruchów reformacyjnych. Zauważył także, że dzieło to obfituje w odwołania do świadectw biblijnych zarówno Starego, jak i Nowego Testamentu. W związku z tym, w omawianym temacie prelegent ukazał charakterystykę argumentacji biblijnej zastosowanej przez kardynała Hozjusza w wykładzie o Maryi. Jednocześnie poruszył kwestie doboru argumentów biblijnych oraz metodologii hermeneutycznej, która się z nimi wiąże. Przedmiotem referatu ks. dra hab. Zdzisława Żywi-cy, prof. UWM (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie) była apologia Pisma Świętego, dokonana przez Hozjusza, zawarta w III rozdziale traktatu z 1566 roku pt. *Powaga Pisma Świętego*. Tematem referatu *Kardynał Stanisław Hozjusz obrońcą autorytetu Pisma Świętego w traktacie: „Powaga Pisma Świętego”, skierowanym przeciwko herezji Jana Brencjusza* była obrona autorytetu Pisma Świętego przez kardynała. W tym dziele Hozjusz, jako gorliwy obrońca wiary katolickiej, wykazywał, że luterkańska hermeneutyka subiektywistyczna, opierająca się wyłącznie na zasadzie *sola scriptura*, nieuchronnie prowadzi do licznych błędów teologicznych, moralnych, liturgicznych oraz dotyczących struktury i dyscypliny Kościoła Chrystusowego, widocznych w protestanckich gminach. Jak podkreślił prelegent, w tych wspólnotach dostrzegalna była nie tylko duża różnorodność interpretacji tych samych tekstów biblijnych, ale także częste sprzeczności między nimi.

Moderatorem trzeciej sesji plenarnej był ks. dr hab. Roman Szewczyk (Wydział Teologii UWM w Olsztynie). Obrady rozpoczął o. prof. dr Paweł Sambor OFM (Papieski Uniwersytet *Antonianum* w Rzymie), który przybliżył uczestnikom konferencji temat: *Rzymskie kościoły tytularne Kardynała Stanisława Hozjusza*. Świątynie te nie tylko przypominają o związku z Hozjuszem jako jego kościoły tytularne, ale również łączą Kościół partykularny z korzeniami chrześcijaństwa. W swoim wystąpieniu prelegent podkreślił, że z antropologicznego

punktu widzenia miejsca te stają się istotne nie tyle z uwagi na ich ewentualną wartość historyczną, ile ze względu na sposób, w jaki są odwiedzane. Następny referat, pt.: *Kardynał Stanisław Hozjusz człowiekiem cnoty chrześcijańskiej – a etos życia współczesnej młodzieży* został przedstawiony przez ks. prof. dr. hab. Stanisława Suwińskiego (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu). W pierwszej części wystąpienia Hozjusz został ukazany jako postać obdarzona licznymi cnotami, takimi jak pokora, miłość, powaga stanu, uczoność czy dobroczynność, co obrazuje jego dojrzałość chrześcijańską. W drugiej części prelegent odniósł się do etosu życia współczesnej młodzieży, kładąc nacisk na aktualność cnót hozjuszowych. Przykład kardynała, żyjącego w XVI wieku, nadal może inspirować młodzież XXI wieku do głębszego poszanowania człowieczeństwa, duchowości oraz różnych aspektów życia społecznego i religijnego. W kolejnym wystąpieniu na temat: *Kardynał Stanisław Hozjusz jako głosiciel prawdy Chrystusowej*, ks. prof. dr. hab. Ryszard Hajduk (Wydział Teologii UWM w Olsztynie) podkreślił, że Kardynał przywiązywał ogromną wagę do głoszenia Słowa Bożego, a jego kaznodziejska twórczość stanowiła odpowiedź na wyzwania związane z rozpowszechnianiem idei protestanckich. Zachowane do dziś teksty jego kazań pozwalają wydobyć charakterystyczne cechy jego przepowiadania, ujawniające się w treści, formie oraz relacji kaznodzieja-słuchacz. Kolejny temat: *Droga do świętości Kardynała Stanisława Hozjusza*, zaprezentowali ks. prof. dr. hab. Lucjan Świto (Wydział Teologii UWM w Olsztynie) oraz ks. dr. Paweł Romański (Archiwum Archidiecezji Warmińskiej w Olsztynie). W prelekcji przedstawiono pokrótce sylwetkę Kardynała, by następnie zapoznać słuchaczy konferencji z historycznym wymiarem i obecnym stanem prawnym jego drogi do świętości. Ostatnim prelegentem tej sesji, który postawił zasadnicze pytanie: *O czym mówi dziś Kardynał Stanisław Hozjusz Kościołowi i światu?*, był ks. dr. Tomasz Pocałujko (Dykasteria ds. Duchowieństwa, Watykan). Jak podkreślił w swoim referacie, głównym celem wystąpienia było zwrócenie uwagi na to, czym i w jaki sposób Hozjusz może inspirować współczesne pokolenia w obecnym momencie historii świata i Kościoła. Niewątpliwie tym rysem Sługi Bożego, który wyraźnie przemawia na tle dzisiejszej obojętności na sprawy religii, porzucenia praktyki wiary, licznych apostazji, jest jego nakierowanie myśli, działań i wysiłków przede wszystkim na Boga.

Moderatorem czwartej sesji był ks. dr. hab. Marek Karczewski, prof. UWM (Wydział Teologii UWM w Olsztynie). Obrady rozpoczął ks. Rafał Rozumowicz (Wydział Teologiczny Północnych Włoch w Mediolanie). W swoim referacie, pt.: *Prezentacja postaci Kardynała Stanisława Hozjusza w odniesieniu do św. Karola Boromeusza*, ukazał Hozjusza jako teologa, pasterza i obrońcę Kościoła. Te trzy wymiary niezwyklej aktywności zostały odniesione do osoby i działalności św. Karola Boromeusza, biskupa Mediolanu, współczesnego

Hozjuszowi. Na przykładzie tych wielkich postaci prelegent dokonał porównania, zwracając szczególną uwagę na styl i efekty ich działalności. W drugim referacie, ks. Szymon Wawrzyńczak (Wydział Teologiczny Północnych Włoch w Mediolanie) przedstawił temat: *Biskupi warmińscy jako wiodący humaniści i mecenas kultury. Studium na przykładzie dzieła i myśli Kardynała Stanisława Hozjusza*. Prelegent ukazał biskupów warmińskich jako wiodących humanistów i mecenasów kultury, którzy wywarli ogromny wpływ na dzieje regionu i Rzeczypospolitej Obojga Narodów. W panteonie warmińskich dostojników kluczową rolę odegrał Stanisław Hozjusz, który jako biskup warmiński zarządzał diecezją w latach 1551–1579. Jego postać została przedstawiona na tle m.in. Jana Dantyszka, Marcina Kromera czy Ignacego Krasickiego. Dotychczasowe prelekcje ukazały Hozjusza – człowieka renesansu, wszechstronnie wykształconego – w kontekście różnych aspektów działalności. Stąd też oryginalne ujęcie zostało przedstawione w referacie: *Kardynał Stanisław Hozjusz jako dyplomata*, wygłoszonym przez ks. dr. Adama Ornatka (Muzeum Pomnika Historii we Fromborku). Prelegent zwrócił uwagę na to, że Hozjusz szybko dał się poznać jako zdolny teolog i doktor obojga praw. Po powrocie ze studiów do Polski, rozpoczął on pracę w kancelarii koronnej, a wkrótce został mianowany sekretarzem królewskim. To doświadczenie okazało się kluczowe, gdyż polski król Zygmunt II August mianował go swoim posłem do króla Ferdynanda I oraz do cesarza Karola V, w 1549 roku. W 1569 roku król ponownie powierzył Hozjuszowi misję dyplomatyczną, tym razem w Państwie Kościelnym. Kolejny prelegent, ks. dr hab. Roman Szewczyk (Wydział Teologii UWM w Olsztynie), nawiązał do działań dyplomatycznych Hozjusza, m.in. w Wiedniu, gdzie zabiegał o wznowienie soboru powszechnego. W swoim referacie, pt.: *Kardynał Stanisław Hozjusz – obywatel świata*, wskazał, że wszechstronność Hozjusza pozwala nadać mu ten przydomek, ponieważ żadne ówczesne ograniczenia nie stanowiły dla niego przeszkody, by zaistnieć i odcisnąć swoje piętno na wielu polach. Jego wielopłaszczyznowe zaangażowanie w sprawy Kościoła i ówczesnej Europy sprawia, że jest nadal przykładem osoby obeznanej z obyczajami wielu krajów, w każdym z nich czującej się dobrze. To, co Kardynał uczynił dla Kościoła i XVI-wiecznego świata, świadczy o tym, że cała Europa była jego ojczyzną. Ostatnim prelegentem tej sesji był ks. Kamil Podlaszuk (Papieski Instytut Liturgiczny św. Anzelma w Rzymie). Tematem jego wystąpienia była *Myśl liturgiczna w pismach Kardynała Stanisława Hozjusza*. W swojej analizie pism Hozjusza szczególną uwagę zwrócił na dzieło *Confessio catholicae fidei christiana*, w którym zawarta jest istotna myśl liturgiczna. Było to najobszerniejsze i podstawowe dzieło Kardynała, częściowo wydane w Krakowie w 1553 roku, a w całości w Moguncji w 1557 roku, zjednujące autorowi sławę w całym ówczesnym chrześcijańskim świecie. Prelegent podjął próbę odpowie-

dzi na pytanie, co oryginalnego wniósł Hozjusz do rozumienia liturgii Kościoła. We wspomnianym dziele, duchowny wyjaśniał i bronił liturgii, omawiając jej naturę i tworząc nowe koncepcje znaczeniowe. Był jednym z pierwszych teologów zachodniego świata, którzy używali terminu „liturgia”, choć stosował go jedynie w odniesieniu do Mszy Świętej. Na uwagę zasługuje również oryginalny wkład w rozumienie liturgii, w tym uznanie kontemplacji za niezbędny element właściwego uczestnictwa w kulcie kościelnym.

Drugiego dnia obrady rozpoczęła sesja, której moderatorem był ks. dr hab. Karol Jasiński, prof. UWM (Wydział Teologii UWM w Olsztynie). Jako pierwszy wystąpił ks. prof. dr hab. Andrzej Kopiczko (Wydział Humanistyczny UWM w Olsztynie), prezentując temat: *Warmiński krąg współpracowników Kardynała Stanisława Hozjusza*. Prelegent podkreślił, że ten wybitny polski duchowny, jeden z czołowych obrońców katolicyzmu w dobie reformacji, skupił wokół siebie grono zaufanych współpracowników na Warmii. Do tego kręgu należeli uczeni, duchowni i działacze kościelni, którzy wspierali swojego biskupa w zarządzaniu sprawami kościelnymi i świeckimi. Prelegent przybliżył osoby, które były ważne dla warmińskiego biskupa, m.in. kanoników warmińskich: Eustachego Knobelsdorfa, Jana Leomanna, Szymona Woreina i Stanisława Reszkę oraz jezuitów Alfonsa Salmerona i Jana Jakuba Astesisa. Ze strony administracji świeckiej, Hozjusz współpracował z wójtami krajowymi (Jerzym Preuckim, Filipem Potritte, Krzysztofem Troschke), generalnymi ekonomami (Mikołajem Loką, Bartłomiejem Danckfartem, Janem Leomanem, Janem Hattenem) oraz marszałkami dworu (Absalomem Reymannem, Mikołajem Płotowskim). Jednak najbliższym i najbardziej zaufanym współpracownikiem kardynała był Marcin Kromer – późniejszy biskup warmiński, humanista, historyk i dyplomata, który kontynuował politykę Hozjusza w obronie katolicyzmu. Warto dodać, że kanonik Egger Kempa należał do przeciwników Kardynała, a głównym źródłem sporów była kwestia indygenatu pruskiego. Krąg współpracowników Hozjusza odegrał kluczową rolę w umacnianiu katolicyzmu na Warmii, w Polsce oraz w realizacji postanowień soborowych. Kolejnym prelegentem był ks. dr hab. Paweł Rabczyński, prof. UWM (Wydział Teologii UWM w Olsztynie), który zaprezentował słuchaczom temat: *Wyższe Seminarium Duchowne „Hosianum”. Historia i współczesność*. Jak zauważył, *Hosianum* jest jedną z najważniejszych instytucji kościelnych kształcących duchowieństwo w północnej Polsce. Jego historia sięga XVI wieku, kiedy to kardynał Stanisław Hozjusz założył w Braniewie pierwsze seminarium duchowne na ziemiach polskich. Przez następne dziesięciolecia *Hosianum* odgrywało kluczową rolę w formacji kapłanów, mimo licznych trudności, takich jak wojny czy zmiany polityczne. Po II wojnie światowej, w 1949 roku, seminarium zostało przeniesione do Olsztyna, gdzie funkcjonuje do dziś. Obecnie kształci przyszłych kapłanów dla archidiecezji warmińskiej,

łącząc tradycję z nowoczesnym podejściem do teologii i duszpasterstwa. Seminarium współpracuje z Uniwersytetem Warmińsko-Mazurskim w Olsztynie, a jego absolwenci pełnią posługę nie tylko w Polsce, ale także misyjną na całym świecie. W swojej prelekcji ks. prof. dr hab. Jacek Pawlik SVD (Wydział Teologii UWM w Olsztynie) przedstawił *Sylwetkę Kardynała Stanisława Hozjusza w słownikach i encyklopediach w różnych językach*. Temat ten, choć nieoczywisty, ukazał obecność biskupa warmińskiego w kontekście różnych narodowości. Kardynał jako jedna z kluczowych postaci polskiej kontrreformacji, sekretarz królewski, wybitny teolog i dyplomata, został uwzględniony w licznych słownikach i encyklopediach na całym świecie – zarówno w języku polskim, jak i w innych językach europejskich, takich jak niemiecki, angielski, włoski czy francuski. Świadczy to o międzynarodowym znaczeniu jego działalności. W polskich słownikach i encyklopediach Kardynał przedstawiany jest przede wszystkim jako obrońca katolicyzmu oraz organizator Kościoła w Polsce, który odegrał kluczową rolę we wprowadzaniu postanowień Soboru Trydenckiego. Podkreśla się także jego wkład w rozwój edukacji katolickiej. Ksiądz Profesor zaprezentował następnie wybrane hasła, ukazujące sylwetkę biskupa warmińskiego, omawiając je szczegółowo. W podsumowaniu zaznaczył, że obecność kardynała Hozjusza w słownikach i encyklopediach różnych krajów dowodzi jego ponadregionalnego znaczenia oraz trwałego wpływu na historię Kościoła katolickiego i politykę XVI wieku. Następnie dr Maria Piechocka-Kłos (Wydział Teologii UWM w Olsztynie) wygłosiła prelekcję pt. *Ad fontes – recepcja antyku w twórczości Kardynała Stanisława Hozjusza*. W pierwszej części wystąpienia prelegentka omówiła znajomość języków klasycznych Kardynała, który w młodości intensywnie zgłębiał wiedzę na temat dziedzictwa starożytnej Grecji, Rzymu oraz tradycji biblijnej. Hozjusz, podobnie jak Erazm z Rotterdamu, studiował filologię klasyczną i biblijną. Następnie, analizując jego dzieło *Confessio catholicae fidei christiana*, prelegentka skupiła się na nawiązaniach do antyku w twórczości Hozjusza oraz na sposobie, w jaki odwoływał się on do Ojców Kościoła i Biblii. Podkreśliła również klasyczną erudycję Kardynała, przejawiającą się m.in. w jego młodzieńczej twórczości poetyckiej. Ks. dr hab. Marek Jodkowski, prof. UWM (Wydział Teologii UWM w Olsztynie) omówił temat: *Stowarzyszenie Kardynała Stanisława Hozjusza w pierwszej połowie XX wieku*. W swojej prelekcji poruszył kwestię niezrealizowanego postulatu utworzenia stowarzyszenia księży polskich w Prusach Wschodnich, którego celem było jednoczenie duchowieństwa identyfikującego się z ruchem polskim oraz prowadzenie badań nad działalnością Kardynała Hozjusza. Ostatnim prelegentem sesji był ks. dr inż. Zbigniew Czernik (Muzeum Archidiecezji Warmińskiej w Olsztynie), który zaprezentował temat: *Przedstawienia Kardynała Stanisława Hozjusza w malarstwie i grafice*. Kardynał zapisał się w historii

i sztuce jako ważna postać. Przedstawienia Hozjusza, tworzone na przestrzeni wieków, ukazują go jako dostojnika kościelnego, teologa i obrońcę katolicyzmu. Ksiądz Doktor pokazał i omówił wybrane obrazy oraz grafiki przedstawiające Warmińskiego Biskupa.

Ostatnia sesja dwudniowej konferencji była moderowana przez dr hab. Katarzynę Parzych-Blakiewicz, prof. UWM (Wydział Teologii UWM w Olsztynie). Obrady rozpoczął ks. dr hab. Karol Jasiński, prof. UWM (Wydział Teologii UWM w Olsztynie), który przedstawił temat: *Filozoficzne inspiracje chrześcijańskiego humanizmu Kardynała Stanisława Hozjusza*. W pierwszej części wystąpienia prelegent omówił zagadnienie humanizmu, obejmujące studium języków klasycznych, retorykę, literaturę, historię oraz starożytną filozofię moralną. Następnie przedstawił filozofów (Platon, Arystoteles, Plutarch, Cyceon, Augustyn z Hippony, Bernard z Clairvaux, Erazm z Rotterdamu) oraz nurty filozoficzne (neoplatonizm, stoicyzm), które stanowiły inspirację dla Hozjusza. W podsumowaniu, prelegent scharakteryzował główne idee filozoficzne Kardynała, obejmujące m.in. kwestie, takie jak poznanie Boga jako cel życia, substancjalność, hylemorfizm, poznanie przez wiarę i oświecenie, a także moralny charakter relacji człowiek–Bóg. Ks. dr hab. Marek Żmudziński, prof. UWM (Wydział Teologii UWM w Olsztynie) wygłosił temat: *Apologia Kościoła według Kardynała Stanisława Hozjusza*. Poruszył zagadnienie dotyczące działalności Kardynała w zakresie apologii, szczególnie w kontekście argumentacji przeciw postulatam reformacji. W pierwszej części prelekcji omówił apologię jako ważną i kluczową dziedzinę teologiczną. Następnie podkreślił, że Biskup Warmiński był jednym z czołowych obrońców katolicyzmu w dobie reformacji, a jego apologia opierała się na przekonaniu o nieomyłności Kościoła katolickiego. Ruch XVI-wiecznej reformacji wzbudził potrzebę rozważań apologetycznych, aby zmierzyć się z zarzutami polemistów. W swoich dziełach, zwłaszcza w *Confessio fidei catholicae Christiana* argumentował, że prawdziwa wiara może istnieć jedynie w Kościele rzymskokatolickim, który został ustanowiony przez Chrystusa i czerpie autorytet z sukcesji apostoelskiej. Wspierając się argumentami starożytnych pisarzy, takich jak Ireneusz, Tertulian, Cyprian, Laktancjusz czy Hilary, Kardynał wysnuł wnioski stanowiące podstawę klasycznej apologetyki. Kolejna prelekcja dotyczyła tematu *Aksjologii sakramentu małżeństwa w »Wyznaniu wiary« Kardynała Stanisława Hozjusza*. Wygłosiła ją dr Sylwia Mikołajczak (Wydział Teologii UWM w Olsztynie), wyjaśniając, że Hozjusz w dziele *Confessio fidei catholicae Christiana* wskazuje na sakramentalny charakter małżeństwa jako ustanowionego przez Boga, nierozzerwalnego związku mężczyzny i kobiety. Aksjologia Kardynała opierała się na katolickiej nauce o małżeństwie jako rzeczywistości świętej. Nawiązując do myśli św. Augustyna z Hippony, Warmiński Teolog argumentował, że sakramentalność małżeństwa

oraz jego wartość opierają się na filarach: miłości i wierności, potomstwie oraz nierozzerwalności. Małżeństwo było dla niego nie tylko instytucją prawną, ale sakramentem udzielającym łaski, wzmacniającym wierność i miłość małżonków. Kardynał podkreślał nierozzerwalność małżeństwa, sprzeciwiając się rozwodom propagowanym przez reformację. Następnie ks. dr hab. Adam Bielinowicz, prof. UWM (Wydział Teologii UWM w Olsztynie) przedstawił temat: *Działalność edukacyjna Kardynała Stanisława Hozjusza*. Prelegent omówił ścieżkę dydaktyczną Kardynała oraz jego wkład w budowę struktur kształcenia katolickiego na Warmii. Przedstawił jego starania i osiągnięcia w zakresie organizacji nauczania katolickiego, m.in. w Lubawie i Chełmie, które zostały ukoronowane ustanowieniem Wyższego Seminarium Duchownego w Braniewie. Troska i zaangażowanie Kardynała w zaplanowanie właściwego procesu formacji duchowej były wzorcowe. Konstytucja Seminarium Duchownego w Braniewie stała się modelem dla nowo powstających seminariów duchownych. Ostatnia prelekcja w sesji objęła temat: *Kardynał Stanisław Hozjusz a inne religie i wyznania chrześcijańskie*. Została wygłoszona przez dr Ewelinę M. Mączkę (Wydział Teologii UWM w Olsztynie). Celem wystąpienia było przedstawienie nauki Stanisława Hozjusza na temat innych religii i wyznań chrześcijańskich. Prelegentka we wstępie przybliżyła słuchaczom specyfikę XVI wieku – okresu rozkwitu nauki, literatury i sztuki, stanowiącego dla Kościoła czas wyzwań. W 1517 roku Marcin Luter ogłosił w Wittenberdze swoje tezy, co zapoczątkowało wstrząsy i istotne zmiany w Kościele. Wydarzenie to roznieciło ogień reformacji i kontrreformacji, utrwalając podział Europy na część katolicką i protestancką. Kardynał Stanisław Hozjusz żył w tych burzliwych czasach, wyróżniając się jako wybitny teolog, autor licznych polemik i przedstawiciel ruchu odnowy Kościoła. Jego twórczość miała charakter teologiczno-polemiczny. Kardynał był gorliwym zwolennikiem kontrreformacji, zdecydowanie dążył do umocnienia Kościoła katolickiego i zmniejszenia wpływów innych wyznań chrześcijańskich (protestantyzmu, luteranizmu i kalwinizmu), postrzegając je jako zagrożenie dla jedności wiary. W swoich dziełach, a szczególnie w *Confessio catholicae fidei christiana*, krytykował reformację i jej doktryny, podkreślając jedność i nieomyłność Kościoła katolickiego. Popierał działania Soboru Trydenckiego. Dyskusje tego dnia zakończyły się refleksjami, sygnalizującymi, że tematyka dotycząca osoby i dziedzictwa Kardynała Stanisława Hozjusza jest wciąż aktualna i należy ją nieustannie pogłębiać.

Naukowemu wydarzeniu towarzyszył wernisaż wystawy poświęconej słudze Bożemu Stanisławowi Hozjuszowi. Zaprezentowane obrazy były dziełem współczesnych artystów warmińskich, którzy przedstawili miasto Braniewo, gdzie powstało pierwsze w Polsce Kolegium Jezuickie oraz osobę Kardynała Stanisława Hozjusza. Wernisaż odbył się w auli Jana Pawła II przy kościele św. Stanisława w Rzymie, via delle Botteghe Oscure 15.

Uroczystego zamknięcia obrad dokonał ks. dr hab. Marek Żmudziński, prof. UWM – dziekan Wydziału Teologii UWM w Olsztynie. W podsumowaniu podkreślił, że wszystkie referaty cieszyły się dużym zainteresowaniem słuchaczy, co zaowocowało ożywioną dyskusją. Różnorodność zagadnień dotyczących Kardynała Hozjusza oraz wielowątkowość wystąpień potwierdziły, że tematyka hozjańska pozostaje wciąż interesująca w kręgu zainteresowań teologów, historyków, prawników i filozofów. Ta różnorodność poznawcza przekonuje o możliwości dalszych badań, a także o potrzebie wymiany doświadczeń badawczych oraz aktualizacji myśli zaczerpniętej z dzieł Hozjusza. Ksiądz dziekan podziękował uczestnikom za obecność oraz wygłoszenie interesujących i wartościowych referatów, zapraszając jednocześnie do kontynuacji badań dotyczących osoby kardynała Hozjusza i pozostawionych przez niego dzieł.